



Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ծայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Նորվեգական գրականություն, Արձակ, Նովել

13+

Թարգմանիչ՝ Արտաշես Յայլոյան

ԿՆՈՒՄ ՀԱՄԱՐՆ ՈՐՎԱԿԱՆ

Իմ մանկության մի քանի տարիներն անց են կացրել քեռուս մոտ, Նուրլանում, քահանայի ագարակում: Ինձ համար ծանր ժամանակներ էին. շատ աշխատում էի, շատ ծեծ ուտում և հազվադեպ կամ երբեք ժամանակ չէի ունենում խաղի ու զվարճության համար: Քեռիս այնքան դաժան էր իմ հանդեպ, որ տնից ծլկելն ու մենակ մնալը մեծ ուրախություն էր ինձ համար: Թե պատահում էր՝ ազատ ժամանակ էի ունենում, վազում էի անտառ կամ բարձրանում գերեզմանատուն ե թրևում խաչերի ու տապանաքարերի մեջ, երազում, միտք անում ու ինձուհին՝ բարձր գրուցում:

Քահանայի ագարակը տարածված էր Գլիմմա ծովային հոսանքի հենց հարևանությամբ և չափազանց գեղեցիկ էր. լայնահուն ու քարքարոտ մի հոսանք, որտեղից փոթորկի շառաչը լսվում էր գիշեր ու զօր, գիշեր ու զօր: Օրվա որոշ ժամերին Գլիմման հոսում էր դեպի հարավ, իսկ այնուհետև՝ դեպի հյուսիս՝ կախված մակընթացությունից ու տեղատվությունից, սակայն նրա հավերժական երգն աղմկում էր շարունակ, և նրա ջրերն ամառ թե ձմեռ վազում էին նույն արագությամբ՝ անկախ հոսանքի ուղղությունից:

Վերևում, բլրի վրա, եկեղեցին էր ու գերեզմանատունը: Եկեղեցին հին էր, խաչածև ու քարաշեն: Գերեզմանատունը զուրկ էր բուսականությունից, և ոչ մի շիրիմի վրա ծաղիկ չկար: Սակայն հենց պատի տակ փարթամ մորի էր աճում՝ խոշոր ու հյութեղ հատապտուղ, որ սնվում էր մեռյալների արգասաբեր հողից: Ինձ ծանոթ էր ամեն մի շիրմաթումբ ու ամեն մի տապանագիր: Ես ականատես եմ եղել, թե ինչպես էին եկեղեցու վրա նոր խաչ կանգնեցնում, որ ժամանակի հետ թեքվել էր ու ի վերջո փոթորկոտ մի գիշեր տապալվել:

Շիրմաթմբերին ծաղիկներ չէին լինում, բայց ամռանն ամբողջ գերեզմանատունը ծածկվում էր խոտով: Ես հաճախ էի նստում և ունկնդրում քամու ձայնը, որ սահմուկելի շնկշնկում էր բարձր, մինչև գոտկատեղս հասնող չոր խոտերի մեջ: Այդ աղմուկի հետ եկեղեցու աշտարակի հողմացույցը պտտվում էր, ու նրա ժանգոտ երկաթյա ճռինչը ողբաձայն տարածվում էր քահանայի ագարակով մեկ: Կարծես երկաթի այդ կտորը ատամ էր կրճտացնում մեկ այլ երկաթի դեմ:

Երբ գերեզմանափորն աշխատում էր, ես հաճախ էի գրույցի բռնվում նրա հետ: Նա լուրջ մարդ էր ու հազվադեպ էր ժպտում, սակայն իմ հանդեպ շատ սիրալիր էր և երբ հողը փոսից դուրս էր գցում, հաճախ ինձ խնդրում էր հեռու գնալ: Պատահում էր, որ նրա բափի վրա մի մեծ սրունքոսկր էր շինում կամ ատամները ցցած մի գանգ:

Ես հաճախ գերեզմանոցում մեռելի ոսկոր կամ մազափունջ էի գտնում, որ նորից թաղում էի հողի տակ, ինչպես գերեզմանափորն էր սովորեցրել ինձ: Ես այնպես էի վարժվել դրան, որ մարդկային այդ մնացորդները տեսնելիս բոլորովին երկյուղ չէի զգում: Եկեղեցու անկյուններից մեկի մոտ մի դամբանափոս կար, որը լի էր ոսկորներով. ես շատ եմ նստել այնտեղ ու դանակով ինչ-որ բան տաշել կամ ոսկորների կտորտանքներով հատակին զանազան պատկերներ նկարել:

Բայց ահա մի օր գերեզմանատանը մի ատամ գտա:

Կտրիչ ատամ էր՝ ճերմակափայլ ու կարծր: Առանց ինձ դուրս-ինչ հաշիվ տալու ատամը պահեցի մոտս: Ուզում էի դրանով որևէ բան շինել, մշակել, հարմարեցնել այն տարօրինակ իրերի հետ, որ ես պատրաստում էի փայտից: Ատամը տուն տարա:

Աշուն էր, ու մութը շուտ էր ընկնում: Մի քանի այլ գործեր ունեի անելու, ուստի մինչև ատամը մշակելու համար բարձրացա մշակների սենյակը, մի երկու ժամ անցավ: Այդ ընթացքում լուսինն արդեն դուրս էր եկել: Կիսալուսին էր:

Մշակների սենյակում կատարյալ խավար էր, իսկ ես մեն-մենակ էի: Մինչ ագարակում աշխատող տղաների գալը՝ ես չփորձեցի լամպը վառել, սակայն վառարանի անցքից ընկնող լույսը, եթե կրակը լավ լիներ, ինձ համար բավական էր: Ուստի գնացի ցախատուն՝ փայտ բերելու:

Ցախատանը մուտք էր:

Ուզում էի շոշափելով փայտ վերցնել, թեթևակի հարված զգացի, կարծես մեկը մատով գլխիս կտտացրեց:

Իսկույն շոջվեցի, բայց ոչ ոքի չտեսա:

Ձեռքս օդում թափահարեցի, բայց ոչ մի բանի չառավ:

— Ո՞վ կա այստեղ,— հարցրի ես, բայց ոչ մի պատասխան չստացա: Ես գլխաբաց էի. ձեռքս տարա գլխիս, շոշափեցի հարվածի տեղն ու զգացի, որ ձեռքս առավ սառույցի պես պաղ մի բանի: Անմիջապես բաց թողեցի: «Տարօրինակ է»,— մտածեցի: Նորից շոշափեցի մազերս. սառնությունն անցել էր:

Մտածեցի.

«Գուցե առաստաղից ինչ-որ սառը բա՞ն կաթեց ու ընկավ գլխիս»: Մի գիրկ փայտ առած՝ վերադարձա սպասավորների սենյակը, վառարանը փայտ զցեցի և սպասեցի, որ անցքից լույս ընկնի:

Ապա հանեցի ատամն ու հատիչը:

Այդ պահին պատուհանը թակեցին:

Վեր նայեցի: Պատուհանի մոտ, դեմքն ապակույն սեղմած, մի մարդ էր կանգնել: Անծանոթ էր: Ես նրան չէի ճանաչում, բայց չէ՞ որ այս ծխական համայնքում ես բոլորին գիտեի: Շիկահեր, փարթամ մորուք ուներ, պարանոցին՝ կարմիր, բրդյա վզնոց, իսկ գլխին՝ սիուդվեստ¹: Այն ժամանակ մտքովս չանցավ, բայց հետո սկսեցի մտածել, թե ինչպե՞ս կարող էի նրա դեմքն այդքան պարզ տեսնել խավարի մեջ, հատկապես տան այն կողմում, որտեղ մահիկը չէր լուսավորում: Ես դեմքը տեսնում էի սահմուկելի պարզությամբ. այն գունատ էր, գրեթե ճեփ-ճերմակ, իսկ աչքերը անքթիթ ուղիղ ինձ էին նայում:

Անցավ մեկ րոպե:

Ապա մարդն սկսեց ծիծաղել:

Խուլ, տենդագին մի քրքիչ: Բերանը լայն բացած և աչքերն առաջվա պես վրաս հառած՝ մարդը ծիծաղում էր:

Ձեռքիս եղածը ցած զցեցի: Ոտքից մինչև գլուխ մարմնովս սարսուռ անցավ: Պատուհանից այն կողմ քրքջացող դեմքին, հրեշավոր երախի մեջ, հանկարծ նկատեցի ատամնաշարի սև, դատարկ խոռոչը. մի ատամը չկար:

Նստել ու սարսափած նայում էի ուղիղ դիմացս: Անցավ ևս մեկ րոպե: Դեմքն սկսեց գունափոխվել. նախ մուգ կանաչ գույն ստացավ, ապա շառագունեց, բայց ծիծաղը շարունակում էր մնալ լռեցայն: Ես չէի անզգայացել, շուրջս ամեն բան նկատում էի, վառարանի անցքից երևացող կրակը բավականաչափ լուսավորում էր, իսկ փոքրիկ շողքը՝

¹ **Սիուդվեստ** — բառացի նշանակում է հարավ-արևմուտք, այստեղ՝ հովհարավոր գլխարկ, որ հատկապես դնում են անձրևոտ եղանակին:

հասնում էր մինչև դիմացի պատը, որտեղ սանդուղքն էր: Ես լսում էի նաև հարևան սենյակի պատից կախված ժամացույցի թլթկոցը: Ամեն ինչ տեսնում էի շատ պարզ ու նույնիսկ նկատեցի, որ պատուհանի մոտ կանգնած մարդու գլխարկի կատարը սև ու գունաթափ է, իսկ եզրերը՝ կանաչ:

Ապա մարդը դեմքը ապակու վրայով սահեցրեց ներքև, շատ դանդաղ իջավ ցած, ավելի ու ավելի իջավ ու ի վերջո պատուհանից անհետացավ: Ասես գետնի տակն անցավ: Այլևս նրան չտեսա:

Ահավոր վախեցած էի, նույնիսկ սկսեցի դողալ: Փորձեցի գետինը շոշափելով ատամը փնտրել, բայց միաժամանակ աչքս պատուհանից չէի կտրում, չլինի՞ դեմքը նորից հայտնվի:

Հենց որ ատամը գտա, իսկույն ցանկացա կրկին տանել գերեզմանատուն, բայց չհամարձակվեցի: Նստած տեղիցս չէի շարժվում: Բակից ոտնաձայներ լսեցի ու մտածեցի, թե աղախի՞ններից մեկնումեկն է, որ փայտե կոշիկները քստքստացնելով գալիս է, սակայն չհամարձակվեցի ձայն տալ, և ոտնաձայները գնալով մարեցին: Անցավ մի ամբողջ հավիտենություն: Վառարանի մեջ կրակն սկսեց մարել, և ոչ մի փրկություն չկար ինձ:

Այդ ժամանակ, ատամներս սեղմելով, տեղիցս վեր կացա: Դուռը բացեցի և ընկրկելով սենյակից դուրս եկա՝ շարունակ նայելով այն պատուհանին, որի մոտ կանգնած էր մարդը: Երբ ելա բակ, վագեցի դեպի ախոռը, որ տղաներից մեկնումեկին խնդրեմ՝ հետս գա գերեզմանատուն:

Սակայն տղաներն ախոռում չէին: Բաց երկնքի տակ քաջությունս տեղն եկավ, և ես որոշեցի մենակ գնալ գերեզմանատուն: Բացի այդ, ես չէի ուզում որևէ մեկին վստահել և ապա, ինչ իմանաս, այս պատմության համար ընկնել քեռուս ճանկը:

Ուստի մենակ բարձրացա բլուրն ի վեր: Ատամը դրել էի թաշկինակիս մեջ:

Վերևում, գերեզմանոցի մուտքի մոտ, կանգ առա: Քաջությունս անհետացել էր: Լսեցի Գլիմմայի հավերժական շառաչը, մնացյալ ամենայն ինչ լուռ է: Գերեզմանատան դուռը փակ էր. միայն կամարներից մեկի տակով էր հնարավոր ներս մտնել: Վախից քարացած լուռ կանգնել եմ կամարի առաջ, ապա գլուխս ներս եմ խցկում. կհամարձակվե՞մ արդյոք առաջ գնալ:

Հանկարծ ծնկի եմ իջնում:

Դարպասից քիչ այն կողմ, գերեզմանների արանքում, դարձյալ կանգնած է այն մարդը՝ սիուդվեստը գլխին: Դեմքը առաջվա պես ճեփ-ճերմակ է: Նա շրջվում է իմ կողմն ու միաժամանակ մատնացույց անում դեպի առաջ, առա՛ջ, գերեզմանոցն ի վեր: Ես հասկանում եմ նրա հրամանը, սակայն չեմ համարձակվում շարժվել: Երկար ժամանակ գետնատարած նայում եմ մարդուն, աղերսում, իսկ նա լուռ ու անշարժ կանգնել է:

Ապա կատարվում է մի բան, որն ինձ փոքր-ինչ համարձակություն է հաղորդում. ես լսում եմ ագարակում աշխատող տղաներից մեկի ծայնը, որ ներքևի ախոռում սուկելով ինչ-որ գործ է անում: Այդ ամենը կենդանություն է հաղորդում շրջապատին, և ես վեր եմ կենում: Մարդն սկսում է հետզհետե հեռանալ: Նա չի քայլում, այլ սահում է գերեզմանների վրայով՝ շարունակ ցույց տալով դեպի առաջ: Ես մտնում եմ ներս: Սա նշանացի հասկացնում է, որ առաջ շարժվեմ: Ես մի քանի քայլ եմ անում ու կանգ առնում: Այլևս անկարող եմ: Դողացող ձեռքերով սպիտակ ատամը հանում եմ թաշկինակի միջից ու շարտում գերեզմանատունն ի վեր: Այդ պահին եկեղեցու աշտարակի հողմացույցը պտտվում է, ու նրա ծակող ճռնչոցից ամբողջ մարմնովս սարսուռ է անցնում: Ես դարպասից դուրս եմ թռչում, սլանում բլուրն ի վեր, դեպի տուն: Երբ խոհանոց մտա, ասացին, թե դեմքս ձյան պես ճերմակ է...

Շատ տարիներ են անցել, բայց ամեն ինչ հիշում եմ: Ես ինձ տեսնում եմ գերեզմանատան առջև՝ ծնկի իջած, հայացքս հառած շիկամորուս մարդուն:

Նույնիսկ չեմ կարող ասել քանի տարեկան էր նա: Երևի քսան կլինեք, գուցե նույնիսկ՝ քառասուն: Բայց այդ հանդիպումը վերջինը չէր: Հետագայում ես էլի եմ մտածել՝ քանի՞ տարեկան էր, սակայն հիմա ևս ոչինչ չեմ կարող ասել նրա տարիքի մասին...

Քանի՞ իրիկուն ու քանի՞ գիշեր նա նորից եկավ: Հայտնվում էր, անատամ երախը լայն բացած՝ քրքջում ու անհետանում: Ձյուն էր եկել: Ես այլևս չէի կարող բարձրանալ գերեզմանատուն և ատամը թաղել հողի մեջ: Մարդը շարունակում էր գալ, գալիս էր մեծ ընդմիջումներով, ամբողջ ձմեռվա ընթացքում: Ես, ինչպես առաջ էր, նրանից չէի վախենում, սակայն օրերս մռայլվեցին, շատ մռայլվեցին: Այդ օրերին ինձ փոքր-ինչ ուրախացրել էր այն միտքը, թե կարող եմ նետվել Գլիմմայի մեջ ու վերջ տալ իմ տառապանքներին:

Ապա գարուն եկավ, ու մարդն անհետացավ:

Անհետացա՞վ: Ո՛չ, բնավ ոչ, բայց ամբողջ ամռանը չերևաց: Հաջորդ ձմռանը նա կրկին հայտնվեց: Հայտնվեց միայն մեկ անգամ, ապա երկար ժամանակով չքվեց: Մեր առաջին հանդիպումից երեք տարի անց ես մեկնեցի Նուրլանից ու մի տարի բացակայեցի: Երբ վերադարձա՝ արդեն կոնֆիրմացվել էի², և, ինչպես ինձ էր թվում, մեծացել, մեծ մարդ էի դարձել: Այլևս քեռուս մոտ, քահանայի ագարակում չէի ապրում, այլ տեղափոխվել էի տուն, հորս ու մորս մոտ:

Աշնանային մի երեկո, երբ հենց նոր էի պառկել քնելու, մի պաղ ձեռք իջավ ճակատիս:

Աչքերս բացեցի ու իմ առջև տեսա մարդուն: Մահճակալիս նստած՝ նայում էր ինձ: Մենակ չէի, նույն սենյակում էին իմ քույր ու եղբայրներից երկուսը: Ես նրանց ոչինչ չասացի: Հենց որ ճակատիս զգացի պաղ հպումը, ձեռքս թափահարելով՝ ասացի.

— Հեռացի՛ր:

² **Կոնֆիրմացիա** — բողոքական եկեղեցում 14-16 տարեկան պատանիներին ու աղջիկներին եկեղեցու անդամ ընդունելու ծես:

— Էդ ո՞ւմ հետ ես խոսում,— հարցրին երեխաներն իրենց տեղերից:

Մի պահ հանգիստ նստելուց հետո, մարդն սկսեց ետ ու առաջ ճոճվել: Ապա սկսեց մեծանալ, ճոճվելով մեծացավ, մեծացավ ու գրեթե հասավ առաստաղին: Երբ այլևս մեծանալու տեղ չկար, վեր կացավ, լուռ քայլերով հեռացավ իմ մահճակալից, անցավ սենյակով մեկ, հասավ վառարանին ու չքացավ: Ամբողջ ժամանակ ես հետևում էի նրան...

Նա երբեք ինձ այդքան մոտ չէր եղել, որքան այդ օրը: Ես ուղիղ նայում էի նրա երեսին: Հայացքն ամայի էր ու անեզրական: Նայում էր ինձ, բայց կարծես հայացքն ինձ չէր առնում, անցնում էր իմ միջով, ուղղված էր հեռավոր, մեկ այլ աշխարհի: Ես նկատեցի, որ նա գորշ աչքեր ունի: Դեմքն անշարժ էր ու չէր ծիծաղում: Երբ նրա ձեռքն հեռացրի իմ ճակատից ու ասացի՝ «Հեռացի՛ր», նա դանդաղ քաշեց իր ձեռքը: Մահճակալիս նստած ամբողջ ընթացքում աչքերը բնավ չթարթեց...

Մի քանի ամիս հետո, երբ ձմեռ էր, ու ես կրկին հեռացել էի տանից, որոշ ժամանակ ապրում էի վաճառական Վ.-ի մոտ և աշխատում նրա խանութում ու գրասենյակում: Այստեղ էր, որ վերջին անգամ պիտի հանդիպեի նրան:

Մի երեկո բարձրացա սենյակս, լամպը վառեցի ու շորերս հանեցի: Հետո կոշիկներս վերցրի ու դուռը բացեցի, սովորականի պես ուզում էի կոշիկներս տանել աղախնի սենյակը:

Միջանցքում, ուղիղ դիմացս, կանգնած էր նա՝ շիկամորուս մարդը:

Ես գիտեի, որ կողքի սենյակում մարդ կա, ուստի չվախեցա: Բարձրաձայն մոթմոթացի.

— Էլի դու ես:

Քիչ անց մարդը բացեց իր մեծ բերանն ու սկսեց ծիծաղել: Այդ բանն այլևս ինձ վրա սարսափելի տպավորություն չէր գործում, սակայն այս անգամ ես ավելի շատ զարմացած էի. նրա կորած ատամը տեղում էր:

Հավանաբար ինչ-որ մեկը ատամը թաղել էր: Կամ էլ այս տարիների ընթացքում փշուր-փշուր էր եղել, փոշու վերածվել և խառնվել հողին ու գտել իր տեղը: Աստված գիտի:

Մինչ ես կանգնած էի դռան մոտ, նա բերանը փակեց, շրջվեց, քայլեց աստիճանների վար և անհետացավ:

Այլևս նրան չտեսա: Որքա՞ն ջուր է հոսել այդ օրից...

Այդ մարդը՝ մեռյալների աշխարհի այդ շիկամորուս առաքյալը, ինչպիսի՞ աննկարագրելի սարսափ սփռեց իմ մանուկ օրերի վրա, որքա՞ն դառնություն պատճառեց ինձ: Հետագայում իմ առջև ավելի սահմանելի տեսիլներ են հառել, ավելի ահավոր գաղտնիքների են բախվել, սակայն ոչ մի բան ինձ այնքան զորեղ չի տիրել, ինչպես այդ մեկը:

Հավանաբար միայն վնաս չի պատճառել ինձ: Հաճախ եմ մտածել այդ մասին: Կարող է պատահել, դա առաջին բանն էր, որ ինձ սովորեցրեց սեղմել ատամներս ու գոտեպնդվել: Ամբողջ կյանքում այդ բանն ինձ շատ պետք եկավ: